

Mészöly Miklós és Szekszárd

Mészöly Miklós író, a 20. század második felének kiemelkedő, megkerülhetetlen alkotója. 1921. január 19-én született Szekszárdon, Molnár Sándornak, a Szekszárd-bátai Ármentesítő Társulat igazgató-főmérnökének és Szászy Jolánnak, egy neves szekszárdi ügyvéd lányának második gyermekeként. Szülővárosában végezte az elemi iskolát, itt járt gimnáziumba, a Pázmány Péter Tudományegyetem (a mai ELTE) jogi karának elvégzése után itt lett ügyvédjelölt, majd 1944 késő őszen besorozták, és kivitték a frontra. Megszökött, elfogták, büntetőszázadba, onnan hadifogságba került, innen is megszökött, végül 1945 tavaszán sikerült hazajutnia. Fizikai munkásként, aztán a Közellátási Felügyelőség alkalmazottjaként, terménybegyűjtőként és malomellenőrként dolgozott. 1947 tavaszán lett a *Tolna Megyei Kis Újság*, a Kisgazdapárt megyei hetilapjának főszerkesztője. Ebben a lapban publikált először Mészöly Miklósként, az apai nagyanyjától, Mészöly Herminától felvett néven. Első novelláskötete, a *Vadvizek*, a pécsi Batsányi Társaság kiadásában 1948-ban már ezen az írói néven jelent meg. A szekszárdi hetilap megszűnése után, 1948 őszén, Budapestre költözött, szülővárosába már csak látogatóba utazott, özvegy édesanyjához.

Az 1960-as évek elején néhány nyáron a szekszárdi szőlők közé, a Porkoláb-völgybe, egy tanyába húzódott vissza. Itt írta első regényét *Az atléta halálát* és itt dolgozott a *Sauluson* is. „Porkoláb-völgy. Mindenkorra vége, de néhány év megismételhetetlen teljessége volt. Nem követelődző táj, mint annyi más. Minden miniatűr és kiegyensúlyozott itt. Egyetlen részlete sem hivalkodó. Nem akar elámítani, semmit nem akar, van. Lomb mögé rejtőző tanyaházak, pusztuló gyümölcsösök, szőlőpász-ták. S persze, diófa a tanya előtt. Akáccal benőtt szurdikok; csendjük, fülledtségük a legszelidebb titokzatosság. Sűrített Pannónia. Távolabb a csatári dombok gerince; olyan egyszerű, meghitt vonal, hogy minden hangulatnak stimuláló kerete. Itt szabadban is tudtam dolgozni, amit különben nem nagyon tudok” – írta naplójegyzeteiben. 1970-től a szekszárdi tuszkulánium szerepét Kisoroszi vette át, de a családi szüreték többször hazacsábították Mészölyt.

1991-ben a város – írói munkásságának elismeréséül – díszpolgári címet adományozott Mészöly Miklósnak. Ezt követően ő lett a főszerzője a Közép-európai írók és politikusok Szekszárdon évente megrendezett találkozójának. Mészöly Miklós halála után özvegye, Polcz Alaine, az író hagyatékának jelentős részét Szekszárd városának adományozta, lehetővé téve ezzel a Mészöly Miklós Emlékház megnyitását.

Az író több interjújában vall a szülővárosához fűződő viszonyáról, főként a természeti- és tájélmény ösztönző hatását emeli ki: „elsősorban a természet, a táj szuggesztíója volt az, ami rávett az írásra, és nem az a *társadalmi közeg, amelyben éltem*”. A kisvárosi közeg, mely a két világháború közti Szekszárdot jellemezte, már huszonevesen is taszította. Visszatekintve jól érzékelteti a vidéki milió ellentmondásosságát: „Adva volt egy város, tipikus lateiner megyeszékhely, gyermekes, dzsentroid allűrök, viszonylag jómódú polgárság, iparosság, parasztság, ahol igazi indulattal egyik réteg sem acsarkodott a másikra. Mindegyik elvult a maga kiala-

kított, kialakult rendjében. Volt Úri Kaszinó, de volt Legény Egylet is, Gazdakör, Iparos Székház. És mindegyik büszke a szagára. Sőt annyira össze is csiszolódtak a különböző rétegek, hogy reflexeikben, az igényeik stílusában már-már hasonlítottak is egymásra. Amire mindjárt azt mondhatnám: hát nem így ideális? Igen – ha behunyom a fél szememet. Valahogy az egész volt pudvás. Valamiféle öntudatlansággal pudvás.”

Gyermek- és ifjúkora élményei, helyszínei mégis alapvető fontosságúak művészetében: a szekszárdi történetek nem csak a korai novelláinak, de a kései, ún. pannon prózának kiapadhatatlan forrásává váltak. A korai novellák ikonikus, a jelenkori prózairodalomra is nagy hatást gyakorló darabja a *Koldustánc* című novella. A „megfigyelés és hatalomgyakorlás legkorábbi... mészölyi stúdiuma” – írja róla Szolláth Dávid. A mű felismerhető helyszíne Szekszárd főtere, a római katolikus templommal. A tér déli oldalán áll a Takarékpénztár impozáns épülete, melynek emeletén volt Mészöly édesapjának szolgálati lakása, a család otthona. Itt született Mészöly Miklós. A lakás erkélye egyenesen a főtérre nézett, ahonnan mintegy páholyból lehetett látni a téren zajló eseményeket. Több fényképet is készítettek innen, amiket a családi fotóalbumok őriztek meg.

A pannon próza reprezentatív gyűjteménye a *Volt egyszer egy Közép-Európa* című kötet, amelynek írásaiban lépten nyomon Szekszárdra érkezünk. A nyitó novellája a *Térkép Aliscáról* című 1973-as írás, melyben furcsa várostörténet rajzolódik

Családi szüret. Fekete ruhában Szász Endréné Stepke Mária, mellette veje, Molnár Sándor, jobbra, hátrébb Mészöly Miklós, Szekszárd, 1938.

ki. A címben szereplő térkép alapján az útikönyvek pontosságára hajazó leírást feltételeznénk, azonban valójában egy időben és térben összekuszálódott anekdotagyűjteményt kapunk. S bár az írás szövegében folyamatosan megjelenik a régmúlt, a római kor, de a fő szálak a 19. század végére és a 20. század elejére datálhatók. A közelmúlt mikrotörténetei „belátható” időn belül maradnak, két-három generáción keresztül öröklődnek, Mészöly nagyszüleinek, szüleinek és saját gyermek- és ifjúkorának történetei. Van tehát valóság alapjuk, de mind torzul, átalakul a művekben. A megjelenő szekszárdi motívumok, olyanok, mint a novellában szereplő Harangi-féle cukrászda tükrei, melyekben az ezüst tálcán kihozott torta legalább tíz változatban látható, aszerint, hogy hol ül az ember.

Mészöly Szekszárd-képének egyik szimbóluma lehet az egykori cégér, a vastuskó, azaz a Céhlegények fája, amibe – a közhiedelem szerint – a Szekszárdon járó vándorlegények szögeket vertek. Mészöly a novellában továbbépíti a legendát: Zelenka matematikatanár feladatul adja diákjainak, hogy a szögek számából állapítsák meg, hány vándorlegény járt a városban. „Figyelemre méltó, hogy soha nem jön ki ugyanaz az eredmény, hanem mindig más.”

Az idézetek forrásai:

MÉSZÖLY Miklós (1980), *Félbemaradt interjú kérdések nélkül*, In *Érintések*, Budapest, Szépirodalmi
 MÉSZÖLY Miklós (1989), *Térkép Alicsáról*, In *Volt egyszer egy Közép-Európa*, Budapest, Magvető
 SZOLLÁTH Dávid (2020), *Mészöly Miklós*, Budapest, Jelenkor

A vastuskó – a közhiedelem szerint – a céhlegények fája, valójában egy vaskereskedés cégére 1866-ból